

*Prethodno priopćenje/
Preliminary communication
Prihvaćeno: 4. lipnja 2018.*

doc. dr. sc. Sanja Tatalović Vorkapić

Učiteljski fakultet u Rijeci, Sveučilište u Rijeci, Rijeka

Jasmina Puž, mag. paed.

Dječji vrtić "Viškovo", Viškovo

ZNAČAJKE SOCIOEMOCIONALNE DOBROBITI I POZITIVNOG MIŠLJENJA KOD DAROVITE DJECE

Sažetak: *Karakteristike djece u odgojno-obrazovnom procesu predstavljaju temeljne čimbenike kvalitetnih ishoda njihova razvoja i učenja. Stoga je ovo istraživanje usmjereno na analizu nekih značajki socioemocionalne dobrobiti i pozitivnog mišljenja kod darovite djece. Prikupljanje podataka je provedeno na uzorku od 76 djece predškolske dobi. Na temelju cijelog uzorka kreirane su dvije skupine. U eksperimentalnu skupinu svrstana su potencijalno darovita djeca (N=37), a u kontrolnu skupinu djeca koja nisu procijenjena kao darovita (N=39). Obje su skupine djece bile izjednačene prema nekim relevantnim varijablama, kao što su: spol, dob, mjesto stanovanja. Odgajatelji koji rade s djecom u predškolskim ustanovama su procjenjivali karakteristike djece u području njihove socioemocionalne dobrobiti i atribucijskog stila. Analiza razlika kod pojedinih dimenzija socioemocionalne dobrobiti ukazala je na to da darovita djeca postižu značajno više rezultate na dimenzijama: Uživavanje u istraživanju, Asertivnost i Orijentiranost na zadatak. Nadalje, utvrđeno je da su djeca obje skupine pokazala viši stupanj sreće i optimističan atribucijski stil, ali darovita djeca u pojedinim kategorijama atribucijskog stila pokazuju višu razinu optimizma. O nalazima je raspravljeno u okviru mogućih implikacija za rad s darovitom djecom.*

Ključne riječi: *atribucijski stil, darovita djeca, pozitivan razvoj, predškolska dob, socioemocionalna dobrobit*

*„Teško je u dječjem tijelu imati
inteligenciju odrasloga i emocije djeteta.“
(Hollingworth, 1975)*

UVOD

Svrha ovog istraživanja jest doprinijeti boljem razumijevanju socioemocionalne dobrobiti i pozitivnog mišljenja kod darovite djece. Uspješno prepoznavanje načina na koji se djeca ponašaju, misle i osjećaju može pomoći u podržavanju razvoja socijalnih i emocionalnih kompetencija kod darovite djece, koje će im omogućiti daljnji uspješan i pozitivan razvoj u vrtiću, školi i životu (Leavers, 2003). Objektivna empirijska istraživanja pružaju jasne radne smjernice odgajateljima i stručnim suradnicima u ostvarenju najviše razine psihološke dobrobiti predškolske djece i njihovog

pozitivnog mišljenja (Tatalović Vorkapić i Vujičić, 2013). Samim time je omogućena kvalitetna i efikasna prevencija poteškoća koje se mogu javiti tijekom njihova razvoja. Darovita djeca ne samo da misle drugačije od svojih vršnjaka, ona također osjećaju drugačije (Piechowski, 1998). Istraživanja o odnosu socioemocionalne dobrobiti i pozitivnog mišljenja kod darovite djece su u svijetu izuzetno rijetka, a u Hrvatskoj ih nema. Kada je riječ o istraživanjima u kojima su uključena djeca predškolske dobi (do sedme godine), nema ih ni u svijetu. Stoga je jedan od temeljnih doprinosa ovog empirijskog istraživanja objektivna i valjana analiza socioemocionalne dobrobiti i pozitivnog mišljenja darovite djece.

TEORIJSKO ODREĐENJE SOCIOEMOCIONALNE DOBROBITI I POZITIVNOG MIŠLJENJA

Dobrobit je stanje koje prvenstveno ovisi o percepciji pojedinca, a odnosi se na optimalno psihološko funkcioniranje i iskustvo (Ryan i Deci, 2001). Socioemocionalna dobrobit obuhvaća i najčešće se povezuje s pojmovima socioemocionalne kompetencije, socioemocionalnog razvoja, mentalnog zdravlja, otpornosti, pozitivnih vršnjačkih odnosa, pismenosti odnosno pripreme za školu (AIHW, 2012). Waters i Sroufe (1983) određuju kompetencije općenito kao „*spособnost stvaranja i usklađivanja fleksibilnih, prilagodbenih reakcija na zahtjeve te stvaranje i iskorištavanje prilika u okruženju*“ (prema Katz i McClellan, 1999: 15). Na osnovi istraživanja o mentalnom zdravlju, otpornosti i spremnosti za školu utvrđeno je šest kategorija za mjerenje socioemocionalne dobrobiti kod predškolske djece (Mayr i Ulich, 2009). Pristup kategorijama promatra se kroz princip da je za dobrobit potrebno ulagati trud i aktivnost u međusobnom održavanju odnosa s drugima na vlastito zadovoljstvo. Predškolska djeca moraju razvijati kompetencije koje će im omogućiti ispunjenje potreba i pozitivne osjećaje o sebi i prema drugima, a očituju se kroz kategorije: Uspostavljanje kontakta/Socijalne vještine, Samokontrola/Promišljanje, Asertivnost, Emocionalna stabilnost/Suočavanje sa stresom, Orijehtiranost na zadatak i Uživanje u istraživanju. Kategorija Uspostavljanje kontakta/Socijalne vještine odražava četiri socijalne kompetencije koje se manifestiraju u interakciji s vršnjacima. To su sposobnost lakog i pozitivnog kontakta, sposobnost primjene primjerenih sredstava za uključivanje u igru s drugom djecom, sposobnost i spremnost verbalnog komuniciranja s drugom djecom, sposobnost iniciranja igara koje su atraktivne drugoj djeci (Mayr i Ulich, 2009). Druga kategorija se odnosi na dječju sposobnost svjesnog i namjernog upravljanja ponašanjem na način da djeca kontroliraju impulse, odgađaju zadovoljavanje trenutnih potreba, održavaju koncentraciju i preuzimaju zadatke čak iako su im dostupne zanimljivije alternative (Boyd i sur., 2005). Uživanje u istraživanju opisuje osnovnu težnju djece da budu optimistična i znatiželjna prema novim stvarima. Prilikom upoznavanja s novim situacijama, materijalima i aktivnostima djeci je važno osjetiti uzbuđenje, znatiželju, ali i osjećaj sigurnosti. Ti osjećaji potiču osjećaj želje za učenjem, uspjehom i postignućem u toj aktivnosti. Istraživanje je aspekt igre s najvećim potencijalom moći jer po svojoj naravi sadrži pozitivnu petlju pozitivne povratne informacije. Kada dijete uspije i ima pod kontrolom neki predmet

ili vještinu, iskušavat će nove izazove i nastojati proširiti svoju kontrolu. Ako njegovi istraživački poduhvati dovedu do uspjeha, uzrokovat će osjećaj moći i potaknuti na još neka istraživanja. Ako dijete u svojoj aktivnosti ili poduhvatu ne uspije, osjetit će se bespomoćnim, što može uzrokovati njegovu pasivnost sljedeći put kada započne aktivnost, i neće se toliko truditi. Neuspjeh umanjuje njegov osjećaj kontrole, a posljedično umanjuje i istraživanje (Seligman, 2005). Asertivnost se odnosi na dječju sposobnost ili spremnost da se verbalno izražava i komunicira o svojim osjećajima, potrebama i željama. Tu spremnost dijete pokazuje prema odraslima i djeci, govori im što misli i iskazuje svoje zahtjeve (Mayr i Ulich, 2009). Emocionalna stabilnost ili sposobnost suočavanja sa stresom definira se kao uobičajeno emocionalno reagiranje na situacije i podražaje te na sposobnost djece da prilagođavaju svoju reaktivnost. Emocionalno stabilna djeca se nakon uzbuđenja brzo vraćaju u početno emocionalno stanje, nisu zabrinuta, ostaju dostupna i otvorena prema ljudima koji ih žele tješiti ili razgovarati. Kada su pod stresom, neće pretjerano reagirati ili se povlačiti, biti agresivna ili anksiozna (Mayr i Ulich, 2009). Naposljetku, orijentiranost na zadatak se odnosi na sposobnost djece da smisleno i planirano provode svoje aktivnosti, u okviru kojih pokazuju visoku razinu samostalnosti (Mayr i Ulich, 2009). Tatalović Vorkapić i Lončarić (2014) su na uzorku od N=1792 djece (939 djevojčica i 853 dječaka) prosječne dobi (M=4,891) u rasponu od 1 do 7 godina utvrdili da djeca pokazuju najviše rezultate na dimenziji Samokontrole, potom Uživanja u istraživanju, Uspostavljanja kontakta/Socijalne vještine i Asertivnosti, te najniže na kategoriji Emocionalne stabilnosti/Suočavanja sa stresom. S rastom dobi dječje sposobnosti u svakoj dimenziji značajno rastu, te su djevojčice dominantnije u Samokontroli, a dječaci u Uživanju u istraživanju.

Pozitivno mišljenje djece je definirano i mjereno u ovom istraživanju kao atribucijski stil. Takvom se operacionalizacijom vezuje uz definiciju optimizma kao eksplanatornog stila (Seligman, 1998). Eksplanatorni stil odnosi se na način na koji ljudi objašnjavaju događanja u vlastitom životu. Svatko od nas na određen način razmatra uzroke i to je značajka ličnosti koju nazivamo „*stil objašnjavanja*“. Stil objašnjavanja razvija se u djetinjstvu i postaje, ako nema izravne intervencije, doživotan. Postoje tri ključna elementa koje dijete uvijek koristi pri objašnjavanju zašto mu se dogodilo nešto dobro ili nešto loše, a to su: trajanje, obuhvatnost i personalizacija (Rijavec, Miljković i Brdar, 2008). Djeca koja obolijevaju od depresije vjeruju kako su razlozi loših događaja trajni, uvijek prisutni i kako će se loše stvari uvijek iznova događati. Pesimistično dijete misli da će svi razlozi loših događanja beskonačno trajati, što je vidljivo u rečenicama: „*Nikada nitko se neće više igrati sa mnom.*“ / „*Uvijek sam ja za sve kriv.*“ Ako misle da je razlog sveobuhvatan, njegove učinke projiciraju na brojne situacije u svojem životu. Stoga, pesimistična djeca svoj neuspjeh u nekom području pripisuju sveobuhvatnoj nesposobnosti u svim aspektima života: „*Nemam pojma o ničemu. Nikad mi ništa ne ide.*“ Treći element stila objašnjavanja je personalizacija, kao što navodi Seligman (2005) „*određivanje tko je nešto skrivio*“. Tako je pesimizam vidljiv u rečenici: „*Ja sam kriv za sve, totalni sam bezveznjaković.*“

SOCIOEMOCIONALNA DOBROBIT I POZITIVNO MIŠLJENJE DAROVITE DJECE

Lewis Terman, prvi američki istraživač na području darovitosti, definirao je darovitost kao „1% vrhunskih izmjerenih postignuća pri mjerenju inteligencije mjerenom Stanford-Binet skalom za inteligenciju ili nekim drugim usporedivim sredstvom“ (prema Yahnke Walker, 2008: 16). Darovita djeca imaju visoki potencijal i izvrsnu sposobnost za učenje, ali je neophodno da budu emocionalno stabilna i zdrava, kako bi ostvarila taj svoj potencijal. Eventualne emocionalne teškoće darovitih mogu se očitovati kao potištenost, zloupotreba sredstava ovisnosti, osjećaj neprihvaćenosti i nevoljenosti, izrazite emocionalne reakcije i na najmanji neuspjeh. Najčešće su posljedica nepripadanja skupini vršnjaka iste dobi i nesklada između potreba i onoga što pruža okolina (Roedell, 1984).

Piechowski (1998) navodi neke od karakteristika emocionalnih reakcija darovite djece: neočekivano preplavljanje različitim osjećajima, pa istovremeno želi i smijati se i plakati, zatim trenuci neravnoteže, otuđenosti, nezadovoljstvo samim sobom, unutarnji nemir, osjećaj nestvarnosti, unutarnja napetost, te očaj. Pojačana osjetljivost na stvari koje se događaju u svijetu je normalna reakcija za darovitu djecu. Međutim, ona mogu doživjeti svoje intenzivne emocije kao dokaz da nešto nije u redu s njima. Druga djeca zbog takvog ponašanja mogu ismijavati darovito dijete, čime se povećava djetetov osjećaj da je čudno (Sword, 2014). Dabrowski (1972) (prema Heller i sur., 2000) govori o preosjetljivosti (eng. *Super-sensitivity, overexcitability*) koju darovita djeca mogu manifestirati u nekoliko područja, pa tako i u emocionalnom. Heller (2000) navodi da su darovita djeca sklona preuzimanju rizika, osjetljivija su na očekivanja i osjećaje drugih, često vrlo rano izražavaju idealizam i smisao za pravdu. Orange (1997) u svom istraživanju procjenjuje da čak 20-25% darovite djece i adolescenata ima socijalne i emocionalne poteškoće, što je dvostruko više od onoga što susrećemo u normalnoj populaciji školske djece (Fornia i Freme, 2001). Činjenica je da darovito dijete zbog izrazite kognitivne razvijenosti uočava istodobnu različitost i sličnost sa svojim vršnjacima. Stoga se nerijetko kod darovite djece javljaju i poteškoće u socijalizaciji. Njihova intelektualna nezasitnost, neobično pamćenje, raznolikost interesa, znatiželja, bogat rječnik i elokventnost, nestrpljivost, originalnost ideja i rješenja, ocjenjivački pristup prema sebi i drugima vrlo brzo dolaze do izražaja u skupini.

Što se tiče općih značajki mišljenja darovite djece, one se odnose na visoku razinu motiviranosti za zadatke koji ih zanimaju, potpunu usmjerenost na njihovo provođenje te vrlo visoku razinu tolerancije na frustraciju ukoliko ne uspiju. Razina usredotočenosti i upornosti je značajna odrednica mišljenja darovite djece. Pri rješavanju zadataka ne odustaju lako. Zanimljivo je to što neuspjehe, koje mogu doživjeti prilikom izvedbe jednog/više zadataka, ne pripisuju sebi, već vanjskim čimbenicima, što ih vodi k efikasnijem rješavanju problema. No, pored opisanih internalnih faktora, neki vanjski faktori, kao što je roditeljski stil, također značajno utječu na razvoj pozitivnog mišljenja. U istraživanju provedenom na adolescentima cilj je bio utvrditi razinu nade i optimizma s obzirom na roditeljski odgojni stil. Rezultati su po-

kazali da adolescenti autoritativnih roditelja iskazuju najviši optimizam u usporedbi sa svojim vršnjacima koji svoje roditelje doživljavaju permisivnima ili autoritarnima (Raboteg-Šarić i sur., 2011). Roditelji, pa tako i odgajatelji, predstavljaju modele od kojih djeca uče način razmišljanja i suočavanja s problemima (Scheier i Carver, 1993.; Snyder i sur., 1997). Longitudinalno istraživanje provedeno u Finskoj imalo je za cilj istražiti utjecaj temperamenta i odgojnih stavova majki na razvoj dispoziციjskog optimizma tijekom 21 godine. Rezultati su pokazali da neprijateljski odgojni stavovi majke predviđaju pesimizam (Heinonen i sur., 2005., prema Raboteg-Šarić i sur., 2011). Pavlic (2012) je utvrdila značajnu pozitivnu povezanost između pozitivnog atribucijskog stila predškolske djece i optimizma roditelja, te općenito značajnu povezanost između dobrobiti roditelja i djece (Pavlic i Tatalović Vorkapić, 2015).

CILJ, ZADACI I HIPOTEZE ISTRAŽIVANJA

Osnovni cilj ovog istraživanja bio je ispitati i analizirati socioemocionalnu dobrobit i optimizam darovite djece. Iz navedenog cilja istraživanja, proizlaze sljedeći problemi:

- 1) utvrditi i usporediti razinu socioemocionalnu dobrobiti djece eksperimentalne (djeca koja su procijenjena kao darovita) i kontrolne skupine (djeca koja nisu procijenjena kao darovita)
- 2) utvrditi i usporediti pozitivno mišljenje djece eksperimentalne (djeca koja su procijenjena kao darovita) i kontrolne skupine (djeca koja nisu procijenjena kao darovita).

Na osnovi spoznaja dosadašnjih istraživanja i relevantne literature pretpostavljeno je da će se utvrditi povišene razine socioemocionalne dobrobiti i pozitivnog mišljenja kod obje skupine djece u odnosu na rezultate prethodno opisanih validacijskih studija. Drugo, s obzirom na značajke darovite djece pretpostavljeno je da će eksperimentalna skupina djece pokazati višu razinu socioemocionalne dobrobiti u kognitivnim kategorijama kao što su Uživavanje u istraživanju i Orijentiranost na zadatak, a nižu na ostalim dimenzijama socioemocionalne dobrobiti u odnosu na kontrolnu skupinu. Što se tiče razine pozitivnog mišljenja, ne očekuju se značajne razlike između ovih dviju skupina djece.

METODA

ISPITANICI

Istraživanje je provedeno na uzorku od N=76 djece predškolske dobi (M=50, \bar{Z} =26) prosječna dob djece je M=6,10 godina (SD=0,57) u rasponu od 5 do 7 godina. Istraživanje je provedeno u 9 odgojno-obrazovnih skupina u Dječjem vrtiću „Rijeka“ 17 (22,4%), Dječjem vrtiću „Špansko“ iz Zagreba 13 (17,1%) te u Dječjem vrtiću „Viškovo“ 46 (60,5%). Na temelju cijelog uzorka kreirane su dvije skupine. Eksperimentalna skupina koja predstavlja skupinu potencijalno darovite djece (N=37), prosječne dobi M=6,26 (SD=0,67), te kontrolna skupina (N=39) koju čine djeca koja

nisu procijenjena kao darovita, prosječne dobi $M=5,95$ ($SD=0,41$). Djeca u obje skupine su izjednačena po svim relevantnim karakteristikama: spol, dob, mjesto stanovanja. Procjena darovitosti djece provedena je psihologijskim testiranjem, primjenom Wechslerove ljestvice inteligencije za djecu (WISC III, WISC IV-HR) i Ravenovih progresivnih matrica (CPM). S obzirom da su rezultati Kolmogorovog-Smirnovljevog testa pokazali su da se distribucija rezultata na zavisnim varijablama (dimenzije socioemocionalne dobrobiti i pozitivnog mišljenja) značajno razlikuju od normalne, u narednim su se analizama koristili neparametrijski statistički postupci.

MJERNI INSTRUMENTI

U ovom su istraživanju korištena dva upitnika. Za mjerenje socioemocionalne dobrobiti predškolske djece primijenjen je upitnik Ljestvica Socioemocionalne dobrobiti i otpornosti predškolske djece (Tatalović Vorkapić i Lončarić, 2014; eng. *Positive development and resilience in kindergarten, PERIK; Mayr i Ulich, 2009*). Ovaj upitnik služi procjeni djece koja polaze dječji vrtić u dobi od 3 do 6 godina. Upitnik obuhvaća dimenzije koje su pokazale zadovoljavajuće razine pouzdanosti: Uspostavljanje kontakta/Socijalne vještine ($\alpha=0,91$); Samokontrola/Promišljenost ($\alpha=0,90$); Uživanje u zadatku ($\alpha=0,93$); Asertivnost ($\alpha=0,72$); Emocionalna stabilnost/Suočavanje sa stresom ($\alpha=0,88$); Orije-tiranost na zadatak ($\alpha=0,86$). Kategorije se sastoje od 45 čestica odnosno tvrdnji. Kategorije Samokontrola/Promišljenost, Uživanje u zadatku, Emocionalna stabilnost/ Suočavanje sa stresom i Orije-tiranost na zadatak sastoje se od 8 čestica, Asertivnost od 7 čestica i Uspostavljanje kontakta/Socijalne vještine od 5 čestica. Premda je u validaciji hrvatske verzije skale izostavljena subskala Orije-tiranost na zadatak, zbog kognitivnih sposobnosti darovite djece ipak je primijenjena u ovom istraživanju. Odgajatelji su djecu procjenjivali na skali Likertova tipa od 5 stupnjeva ovisno o slaganju s tvrdnjama (1= *u potpunosti se ne slažem*; 2= *djelomično se ne slažem*; 3= *niti se slažem, niti se ne slažem*; 4= *djelomično se slažem*; 5= *u potpunosti se slažem*).

Za mjerenje optimizma korišten je upitnik za djecu koji sadrži jedno pitanje kojim se mjeri razina sreće te Modificirani Upitnik za određivanje atribucijskog stila kod djece (eng. *The Children's Attributional Style Questionnaire, CASQ, Seligman, 2005*) prilagođen djeci predškolske dobi (Pavlic, 2012; Pavlic i Tatalović Vorkapić, 2015). Upitnikom se ispituju tri dimenzije atribucijskog stila: obuhvatnost (OD – dobri događaji i OL – loši događaji), personalizacija (PD – dobri događaji i PL – loši događaji) i trajnost (TD – dobri događaji i TL- loši događaji). Upitnik se sastoji od 6 kategorija po dva pitanja za svaku kategoriju (12 tvrdnji) koje opisuju hipotetičke događaje.

POSTUPAK

Istraživanje je provedeno u ustanovama za rani i predškolski odgoj i obrazovanje u dva vrtića u Primorsko-goranskoj županiji te u jednom vrtiću u Zagrebačkoj županiji, kao dio izrade diplomskog rada pri Učiteljskom fakultetu u Rijeci. Dobiven je usmeni informirani pristanak ravnatelja dječjih vrtića i roditelja. Uz upitnik odgajatelji i oso-

be koje provode kraće specijalizirane programe (odgajatelji ili psiholozi) dobili su informacije o načinu i svrsi ispunjavanja upitnika. U istraživanju je potpuno zajamčena anonimnost i privatnost djece koja su procjenjivana. U jednoj odgojno-obrazovnoj ustanovi darovitu djecu su procjenjivali odgojitelji koji rade u heterogenim mješovitim skupinama u redovnom programu, dok su u druge dvije ustanove djecu procjenjivale osobe koje samo rade s darovitom djecom u kraćem specijaliziranom programu, odgajatelj ili psiholog. S obzirom da varijabla osobe koja je procjenjivala djecu nije kontrolirana, treba ju uzeti u obzir pri interpretaciji rezultata.

Nastojeći odgovoriti na prvi problem, provedena je deskriptivna analiza. Za odgovor na drugi problem koristit će se Spearmanov koeficijent korelacije, a na treći Kruskal-Wallisov test i χ^2 testovi za testiranje značajnosti razlika.

REZULTATI I RASPRAVA

SOCIOEMOCIONALNA DOBROBIT PREDŠKOLSKE DJECE

Kako bi se dobio odgovor na prvi postavljeni problem ovog istraživanja, provedena je deskriptivna analiza cijelog uzorka djece (N=76), te zasebno za eksperimentalnu skupinu (N=37) i kontrolnu skupinu (N=39). Utvrđeni deskriptivni parametri za sve ove skupine mogu se vidjeti u Tablici 1.

Tablica 1. Osnovni deskriptivni statistički parametri sreće i 6 dimenzija socioemocionalne dobrobiti na cijelom uzorku, eksperimentalnoj i kontrolnoj skupini, s rezultatima Mann-Whitney testa

	Cijeli uzorak		Eksperimentalna skupina		Kontrolna skupina		Mann-Whitney test	
	M	SD	M	SD	M	SD	z	p
SREĆA	4,41	0,91	4,54	0,87	4,28	0,94	-1,67	,09
EI	3,95	0,86	3,98	1,05	3,99	0,83	-,62	,54
SK	3,95	0,86	4,10	0,62	3,80	1,03	-,77	,44
UI	4,17	0,81	4,57	0,51	3,79	0,87	-4,41	,01
AS	4,09	0,70	4,40	0,49	3,80	0,75	-3,68	,01
ES	3,59	0,93	3,56	0,92	3,63	0,96	-,52	,61
OZ	3,89	0,91	4,25	0,59	3,56	1,04	-3,29	,01

Legenda:

M=aritmetička sredina; SD=standardna devijacija; EI=Uspostavljanje kontakta/Socijalne vještine; SK=Samokontrola/Promišljenost; UI=Uživanje u zadatku; AS=Asertivnost; ES=Emocionalna stabilnost/Suočavanje sa stresom; OZ=Orijentiranost na zadatak; z=Mann-Whitney test z; p=razina značajnosti razlika

Rezultati istraživanja vezani uz varijablu sreće na cijelom uzorku pokazuju visoku razinu sreće. Kada usporedimo cijeli uzorak s eksperimentalnom i kontrolnom skupinom ovog istraživanja, nema značajne statističke razlike. Prema istraživanju Pavlic (2012) dobiveni rezultati ukupnog broja ispitanе djece (N=178) njih 121 (68%) odgovorilo je da je „Najviše sretno na svijetu.“, a njih 47 (26,4%) odgovorilo je „Jako

puno, ne baš najviše.“ Od ukupnog broja ispitane djece njih 94,4% se izjasnilo da su sretni (Pavlic i Tatalović Vorkapić, 2015). Ovi rezultati potvrđuju pretpostavku da će djeca pokazati viši stupanj sreće jer se radi o predškolskoj populaciji koja je izrazito optimistična i puna nade (Seligman, 2005).

U ovom istraživanju utvrđena je prilično visoka razina Uspostavljanja kontakta/Socijalnih vještina djece na cijelom uzorku. U prethodnim istraživanjima dobiveni rezultati su slični: $M=3,79$ (Tibljaš, 2013), $M=3,79$ (Tatalović Vorkapić i Lončarić, 2014), te $M=3,54$ u istraživanju od Mayr i Ulich (2009). Ista razina utvrđena je kod kategorije Samokontrola/Promišljenost. Istraživanje koje je provela Tibljaš (2013) ukazuje na nešto veće razlike ($M=3,76$) u odnosu na Tatalović Vorkapić i Lončarić (2014), ($M=3,84$), te Mayr i Ulich (2009) gdje je utvrđena nešto niža samokontrola ($M=3,64$). U ovom istraživanju utvrđeno je iznimno visoko Uživanje u istraživanju na cijelom uzorku. Kod Tatalović Vorkapić i Lončarić (2014) utvrđena je nešto viša razina ove kategorije ($M= 3,831$) u odnosu na Tibljaš (2013) gdje je utvrđena nešto niža ($M=3,76$). Uspoređujući rezultate istraživanja sa originalnim istraživanjem Mayr i Ulich (2009) dobiveni rezultati pokazuju da je utvrđeno iznimno nisko Uživavanje u istraživanju ($M=3,31$). U kategoriji Asertivnost utvrđena je također visoka razina procjene djece na cijelom uzorku, što je slično s nalazima prethodnih istraživanja: $M=3,80$ (Tibljaš, 2013), $M=3,76$ (Tatalović Vorkapić i Lončarić, 2014), te $M=3,5$ (Mayr i Ulich, 2009). Na kategoriji Emocionalna stabilnost/Suočavanje sa stresom na cijelom uzorku utvrđena je najniža razina. Kod Tatalović Vorkapić i Lončarić (2014) utvrđena je nešto niža razina ($M=3,47$), kod Tibljaš (2013) slična ($M=3,54$), a u njemačkom istraživanju viša $M=3,725$ (Mayr i Ulich, 2009). Naposljetku, u kategoriji Orijentiranost na zadatak u ovom istraživanju na cijelom uzorku utvrđena je relativno visoka razina, što je slično s prethodnim nalazima: $M=3,61$ (Tibljaš, 2013) i $M=3,75$ (Mayr i Ulich, 2009). Zaključno, utvrđeni nalazi potvrđuju prvu hipotezu o pretpostavljenoj povišenoj razini socioemocionalne dobrobiti kod djece predškolske dobi u odnosu na prethodne studije.

Uspoređujući utvrđene razine svih dimenzija socioemocionalne dobrobiti između eksperimentalne i kontrolne skupine djece, vidljivo je da su darovita djeca pokazala značajno veće rezultate na kategorijama Uživavanja u istraživanju, Asertivnosti i Orijentiranosti na zadatak, kao što je i bilo pretpostavljeno. Dakle, može se zaključiti da odgajatelji smatraju da darovita djeca imaju veću motivaciju za Uživavanje u istraživanju, vole istraživati nove stvari, postavljaju pitanja i željna su znanja koje samostalno istražuju, vole isprobavati nove stvari, vrlo su znatiželjni i usmjereni na nove stvari i nove zadatke. Vežano uz to je i kategorija Orijentiranost na zadatak, gdje dijete brzo započinje zadatke, radi na zadatku samostalno, brzo, radi pažljivo i precizno, te ako je to područje njegovog interesa, može se jako dugo zadržati u aktivnosti i biti dulje vrijeme koncentrirano, ustrajno je u savladavanju zadataka koji su mu zahtjevni ili teški.

POZITIVNO MIŠLJENJE PREDŠKOLSKE DJECE

U Tablici 2. prikazani su deskriptivni podaci izraženi u frekvencijama i postocima za svaku česticu modificiranog Upitnika za određivanje atribucijskog stila kod djece predškolske dobi, kao i rezultati hi-kvadrat testa i razine značajnosti razlika između dviju skupina djece. Općenito, obje su skupine pokazale podjednake razine pozitivnog mišljenja, što je vidljivo na svim česticama osim na one tri koje pripadaju kategoriji obuhvatnosti, i to na dvije čestice dobrih događaja i jednu česticu loših događaja. Dakle, djeca koja su procijenjena kao darovita značajno su više birala odgovore u smislu manje obuhvatnosti kod loših događaja, te veće dobrih događaja, što su prema teorijskom modelu i operacionalizaciji atribucijskog stila pokazatelji pozitivnog mišljenja.

No, s obzirom da su utvrđene značajne razlike samo na ove tri tvrdnje, a na preostalim nisu utvrđene značajne razlike između ove dvije skupine djece, može se reći da je druga hipoteza djelomično potvrđena. Što se tiče preostalih tvrdnji, vidljivo je da za eksperimentalnu skupinu najveći postotak ima čestica „*Ispričaj vic i nitko se ne smije.*“ u čestici „*Loše pričam viceve.*“, dakle najviše je izražena personalizacija loših događaja za česticu 1. U usporedbi s rezultatima do kojih je došla Pavlic (2012) gdje je izrazito niska vrijednost aritmetičke sredine, ovi su nalazi značajno drugačiji.

Tablica 2. Prikaz frekvencija i postotaka za sve čestice koje mjere atribucijski stil kod djece, te rezultata hi-kvadrat testa (χ^2) i razine značajnosti (p) razlika između dvije skupine djece

Kategorije	Pitanja	Frekvencije		Postoci		χ^2 -test	
		Eksperimentalna skupina	Kontrolna skupina	Eksperimentalna skupina	Kontrolna skupina	χ^2	p
OD1	Igraš neku igru i pobijediš.						
	a) Ponekad se jako potrudim u igrama. b) Ponekad se jako trudim.	12 25	22 17	32,4% 67,7%	56,4% 43,6%	4,42	0,04*
OD2	Mama ti pripremi tvoju omiljenu večeru.						
	a) Ima nekoliko stvari koje mama hoće učiniti da mi ugodi. b) Moja mama mi voli ugađati.	23 14	11 28	62,2% 37,8%	28,2% 71,8%	8,86	0,01**
OL1	Teta ti objašnjava kako ispuniti radni listić, a ti je ne shvatiš.						
	a) Tog dana uopće nisam pazio. b) Nisam pazio dok je teta govorila.	27 10	26 13	73,0% 27,0%	66,7% 33,3%	0,36	0,62

OL2	Netko ti je ukrao igračku. a) Ta osoba je pokvarena. b) Ljudi su pokvareni.	31 6	22 17	83,8% 16,2%	56,4% 43,6%	6,74	0,01**
PD1	Odeš na izlet s djecom iz svoje skupine i dobro se zabaviš. a) Bio sam dobro raspoložen. b) Djeca s kojom sam bio, bila su dobro raspoložena.	14 23	13 26	37,8% 62,2%	33,3 % 66,7%	0,17	0,81
PD2	Stekneš novog prijatelja. a) Ja sam draga osoba. b) Ljudi koje upoznajem su dragi.	23 14	19 20	62,2% 37,8%	48,7% 51,3%	1,39	0,26
PL1	Neka djeca koju poznaješ kažu da te ne vole. a) Djeca su ponekad zločesta prema meni. b) Ja sam ponekad zločest prema djeci .	22 15	29 10	59,5% 40,5%	74,4% 25,6%	1,91	0,22
PL2	Ispričaš vic, a nitko se ne smije. a) Loše pričam viceve. b) Vic već svi znaju pa više nikome nije smiješan.	32 5	27 10	86,5% 13,5%	69,2% 30,8%	3,26	0,1
TD1	Za rođendan dobiješ sve igračke koje si želio. a) Ljudi uvijek dobro pogode koje mi igračke trebaju pokloniti za rođendan. b) Za ovaj rođendan ljudi su dobro pogodili koje igračke želim.	27 10	21 18	73,0% 27,0%	53,8% 46,2%	2,98	0,10
TD2	Nova teta dođe u tvoju grupu i ti joj se sviđaš. a) Tog dana sam se u vrtiću lijepo ponašao. b) Skoro uvijek se lijepo ponašam u vrtiću	7 30	7 32	18,9% 81,1%	17,9% 82,1%	0,01	1,00
TL1	Promašiš loptu i ekipa u kojoj igraš izgubi utakmicu. a) Nisam se dovoljno trudio u igri tog dana. b) Obično se ne potrudim dovoljno u igri.	25 12	29 10	67,6% 32,4%	74,4% 25,6%	0,43	0,62
TL2	Mama i ti ste se vozili vlakom koji toliko zakasni da propustiš film. a) U zadnjih nekoliko dana vlak ne stiže na vrijeme. b) Vlakovi skoro nikad ne stižu na vrijeme.	19 18	20 19	51,4% 48,6%	51,3% 48,7%	0,00	1,00

U ovom istraživanju i eksperimentalna i kontrolna skupina imaju visoke vrijednosti za česticu „*Nova teta dođe u tvoju grupu i ti joj se sviđaš.*“ u čestici „*Skoro uvijek se lijepo ponašam u vrtiću.*“ Dakle, najviše je izražena trajnost dobrih događaja kod djece. Visoka vrijednost ove čestice jednaka je i s prethodnim istraživanjem Pavlic (2012) i Pavlic i Tatalović Vorkapić (2015). Ovaj rezultat upućuje da djeca dobre događaje objašnjavaju trajnim uzrocima. Može se konstatirati kako djeca vjeruju da se dobri događaji ne događaju slučajno te da su za njih oni sami zaslužna. U ovom konkretnom slučaju djeca su svjesna da uzrok što se sviđaju novoj teti je u njima samima jer se puno trude, ali i da su sposobni te da imaju dobru i pozitivnu osobnost. To njihovo vjerovanje često rezultira još većim trudom i zalaganjem kako bi idući put doživjela još veći uspjeh.

Utvrđeni su rezultati u skladu s očekivanjima te ukazuju da djeca predškolske dobi uzroke loših događaja vide u specifičnim, a ne u sveobuhvatnim uzorcima (obuhvatnost). U biti za loše događaje ne okrivljuju sebe čime iskazuju visoko samopoštovanje jer uzrok loših događaja vide u vanjskim čimbenicima (personalizacija). Loši događaji za djecu nisu trajni, oni su za njih privremeni. Iz svega navedenog moguće je zaključiti da djeca iz kontrolne i eksperimentalne skupine imaju optimističan atribucijski stil.

ZAKLJUČAK

S obzirom na osnovni cilj ovog istraživanja može se zaključiti da su djeca obje skupine pokazala visoku razinu svih dimenzija socioemocionalne dobrobiti i pozitivnog mišljenja. S druge strane uspoređujući njihove rezultate u odnosu na pripadnost kontrolnoj odnosno eksperimentalnoj skupini, mogu se vidjeti određene razlike koje ukazuju na specifičnosti socioemocionalne dobrobiti i pozitivnog mišljenja darovite djece.

Predškolska djeca koja su procijenjena kao darovita pokazala su značajno više razine asertivnosti, uživanja u istraživanju i orijentiranosti na zadatak za razliku od djece iz kontrolne skupine. S obzirom da se radi o onim dimenzijama socioemocionalne dobrobiti koje su više usmjerene na kognitivni aspekt razvoja djece, utvrđeni je nalaz logičan. No, pri generalizaciji rezultata potrebno je biti oprezan, s obzirom da se radi o vrlo malom uzorku djece te da pri procjenjivanju djece nije kontrolirana varijabla vrste procjenjivača. Pitanje je bi li rezultati bili isti da su svu djecu procjenjivale odgajateljice iz njihovih redovnih vrtićkih skupina, gdje se darovita djeca nalaze u mješovitoj skupini djece i gdje im je okolina manje prilagođena nego u skupinama u kojima su procjenjivana – a to su skupine Udruge darovite djece „Bistrići“. Stoga je u budućim istraživanjima potrebno izjednačiti procjenjivače.

Općenito, analiza ispitivanja atribucijskog stila pokazala je da obje skupine djece pokazuju pozitivno mišljenje. No ipak, darovita su djeca pokazala značajno veću obuhvatnost dobrih te značajno manju loših događaja, za razliku od djece iz kontrolne skupine, što su indikatori pozitivnog mišljenja. Pored malog broja ispitanika, kod analize ovog nalaza treba uzeti u obzir i karakteristike samog mjernog instrumenta koji jest prilagođen djeci predškolske dobi, no trebalo bi ga psihometrijski provjeriti na značajno većem uzorku predškolske djece. Validacija ovakvog mjernog instrumenta u budućim bi istraživanjima mogla biti jedna od značajnih i korisnih smjernica pri ispitivanju pozitivnog mišljenja kod predškolske djece.

LITERATURA

1. AIHW – Australian Institute of Health i Welfare (2012). Social and Emotional Wellbeing: Development of a Children`s Headline Indicator. Cat. no. PHE 158. Canberra: AIHW. Pribavljeno 12.09.2014 s <https://www.aihw.gov.au/WorkArea/DownloadAsset.aspx?id=10737421521>
2. Boyd, J., Barnett, W. S., Bodrova, E., Leong, D. J., Gombay, D., Robin, K. i Hustedt, J. T. (2005). *Promoting children's social and emotional development through preschool*. New Brunswick, NJ: National Institute for Early Education Research, Rutgers University. Pribavljeno 04.12.2014. sa <http://nieer.org/resources/policyreports/report7.pdf>
3. Fornia G. L. i Frame M. W. (2001). *The Social and Emotional Needs of Gifted Children: Implications for Family Counseling*. University of Colorado in Denver. Pribavljeno 07.06.2014. sa <http://positivedisintegration.com/Fornia2001.pdf>
4. Heller, K.A., Monks, F.J., Sternberg, R.J. i Subotnik, R.F. (2000). *International handbook of giftedness and talent*. 2ndedition. Oxford, Elsevier Science Ltd.
5. Hollingworth, L.S. (1975). *Children above 180 IQ* (Reprint of 1943 ed.). New York: Arno Press.
6. Katz, L.G. i McClellan, D.E. (1999). *Poticanje razvoja dječje socijalne kompetencije: uloga odgajateljica i učiteljica*. Zagreb. Educa.
7. Leavers, F. (2003). Making care and education more effective through wellbeing and involvement. U: F. Leavers & L. Heylen (Ur.): *Involvement of children and teacher style (13-24)*. Leuven: Leuven University Press.
8. Mayr, T. i Ulich, M. (2009). Social-emotional well-being and resilience of children in early childhood settings - PERIK: an empirically based observation scale for practitioners. *Early Years: An International Journal of Research and Development*, 29(1), 45-57.
9. Orange, C. (1997). Gifted students and perfectionism. *Roeper Review*, 20, 39–41.
10. Pavlic, K. (2012). Odnos između optimizma djece i optimizma roditelja. *Diplomski rad*. Učiteljski fakultet, Sveučilište u Rijeci.
11. Pavlic, K. i Tatalović Vorkapić, S. (2015). The relationship between the well-being of parents and children. *The European Proceedings of Social & Behavioural Sciences, icCSBs August*, 125-134.
12. Piechowski. M. M. (1998) *Emotional Development and Emotional Giftedness. Course Handout. Institute for Advanced Development, Gifted Development Center*. Denver, Colorado.
13. Raboteg-Šarić, Z., Merkaš, M. i Majić, M. (2011). Nada i optimizam adolescenata u odnosu na roditeljski odgojni stil. *Napredak*, 152(3-4), 373-388.
14. Rijavec, M., Miljković, D. i Brdar, I. (2008). *Pozitivna psihologija: Znanstvenol istraživanje ljudskih snaga i sreće*. IEP-D2, Zagreb.
15. Roedell, W.C. (1984) Vulnerabilities of Highly Gifted Children. *Roeper Review*, 6/3, 127-130.
16. Ryan, R. M. i Deci, E. L. (2001). On happiness and human potentials: A review of research on hedonic and eudaimonic well-being. *Annual Review of Psychology*, 52, 141-166.

17. Scheier, M. F. i Carver, C. S. (1993). On the power of positive thinking: the benefits of being optimistic. *Current Directions in Psychological Science*, 2, 26–30.
18. Seligman, M. E. P. (1998). *Learned optimism: How to change your mind and your life*. Pocket Books, Simon & Schuster, Inc., New York.
19. Seligman, M.E.P. (2005). *Optimistično dijete: Provjereni program za prevenciju i trajnu zaštitu djece od depresije*. Zagreb: IEP-D2.
20. Snyder, C. R., Hoza, B., Pelham, W. E., Rapoff, M., Ware, L., Danovsky, M., Highberger, L., Rubinstein, H. i Stahl, K. (1997). The development and validation of the Children's Hope Scale. *Journal of Pediatric Psychology*, 22 (3), 399-421.
21. Sword, L. (2014). Gifted children: Emotionally immature or emotionally intense? http://www.davidsongifted.org/db/Articles_id_10065.aspx
22. Tatalović Vorkapić, S. i Lončarić, D. (2014). Mjerenje socioemocionalne dobrobiti i otpornosti djece predškolske dobi. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 502, 102-117.
23. Tatalović Vorkapić, S. i Vujičić, L. (2013). Do we need Positive Psychology in Croatian kindergartens? The implementation possibilities evaluated by preschool teachers. *Early Years: An International Journal of Research and Development*, 33(1), 33-44.
24. Tibljaš, A. (2013). Analiza spolnih i dobnih razlika u socioemocionalnoj dobrobiti predškolske djece. *Diplomski rad*. Učiteljski fakultet, Sveučilište u Rijeci.
25. Yahnke Walker, S. (2008). *Darovita djeca, vodič za roditelje i odgajatelje: kako razumijeti, podržati i potaknuti vaše darovito dijete*. Zagreb, Veble commerce.
26. Waters, E. i Sroufe, L. A. (1983). Social competence as a developmental construct. *Developmental Review* 3, 79–97.

CHARACTERISTICS OF SOCIO-EMOTIONAL WELL-BEING AND POSITIVE THINKING AMONG GIFTED CHILDREN

Abstract: *Characteristics of children in the educational process present essential factors of quality outcomes of their development and learning. Therefore, this study is focused on the analysis of some features of socioemotional well-being and positive thinking in gifted children. Research was conducted on a sample of 76 preschool children. On the basis of the total sample, two groups of subjects were created. Potentially gifted children were categorized in the experimental group (N=37), and children who are not evaluated as gifted were in the control group (N=39). Both groups of children were homogenous by some relevant variables, such as gender, age, place of residence. Educators who work with children in preschool institutions evaluated their characteristics in socioemotional well-being and attributional style. Analysis of differences in separated dimensions of socioemotional well-being showed that gifted children had significantly higher scores on the dimensions of the Pleasure in exploration, Self-assertiveness and Task orientation. Furthermore, it was determined that children showed higher levels of happiness and an optimistic attributional style in both groups, but that gifted children in certain categories of attributional style had higher levels of optimism. The findings were discussed in the framework of the possible implications for work with gifted children.*

Keywords: *attributional style, gifted children, positive development, preschool age, socio-emotional well-being*